

Ruin, Olof, 2017. *Analys & engagemang. Sex statsvetare under 1900-talet*. Stockholm: Bokförlaget Langenskiöld och Kungl. Vitterhetsakademien.

Anmälan av Benny Carlson

Myrstacken av biografier över politiker, vetenskapsmän, idrottare, skådespelare, författare, målare, musiker och allt mellan himmel och jord växer oavbrutet. Kungl. Vitterhetsakademien har genom åren dragit sina strån till stacken. Under 20-årsperioden 1994–2014 publicerade akademien 17 biografier över "Svenska lärde". En av dessa biografier var statsvetarprofessorn Olof Ruins porträtt av sin far, filosofiprofessorn vid Åbo Akademi Hans Ruin. När akademien 2014 beslöt påbörja en ny serie under den snarlika vinjetten "Lärda i Sverige" ställde sig Olof Ruin återigen till förfogande. Men den här gången blev upplägget annorlunda. De tidigare biografierna var porträtt av enskilda "lärde". Nu skulle det handla om sex professorer i statsvetenskap, eller, som det hette på deras tid, statskunskap. Ruins val föll på professorer vid universiteten i Lund och Stockholm. Han anger två skäl för sitt val av universitetsstäder: Det första, att ett projekt inriktat på fler orter skulle ha blivit alltför omfattande, verkar lite krystat; det hade ju ändå inte behövt handla om fler än sex personer. Det andra, att det är lättare att skriva om miljöer där man själv varit verksam, är högst rimligt. Ruin doktorerade i Lund och var därefter verksam som docent och 1976–93 innehavare av Lars Hiertas professur vid Stockholms universitet.

De sex utvalda är, rangordnade efter födelseår:

Pontus Fahlbeck (1850–1923),
professor i Lund 1902–15.

Fredrik Lagerroth (1885–1974),
professor i Lund 1929–50.

Herbert Tingsten (1896–1973),
professor i Stockholm 1935–47.

Elis Håstad (1900–59),
professor i Stockholm 1948–58.

Gunnar Heckscher (1909–87),
professor i Stockholm 1958–67.

Nils Stjernquist (1917–2000),
professor i Lund 1951–83.

Ruin nöjer sig emellertid inte med att slå sex professorer i en smäll. Han genomför en slags biografigenrens motsvarighet till "Let's Dance" och parar ihop statsvetarna två och två – Fahlbeck med Tingsten, Lagerroth med Stjernquist och Håstad med Heckscher – och bjuder alltså på tre komparativa studier. Med fyra av de sex har Ruin haft personliga relationer, som medarbetare till Tingsten på *Dagens Nyheter*, student under Lagerroth och Stjernquist och samtalspartner till Heckscher.

Motiveringarna till parvalen är följande: Fahlbeck och Tingsten var de första statsvetarprofessorerna i Lund och Stockholm och utgör portalgestalter vid respektive institution. Lagerroth var Stjernquists lärare och den senare efterträdde den förre på professuren i Lund. Håstad och Heckscher var någorlunda jämgamla, den senare efterträdde den förre och båda lämnade sina professurer för politiken och annan offentlig tjänst. Det finns alltså inga egentliga principer bakom parkonstellationerna och med några andra motiveringar hade utfallet kunnat bli annorlunda. Men det spelar kanske ingen större roll. Det går att leverera argument för och emot varje tänkbar konstellation och Ruins val verkar inte orimliga.

Varje par jämförs i ett antal avseenden. De teman som tas upp är emellertid inte uppgjorda enligt en mall lika för alla utan följer ett för varje par specifikt mönster. Vanliga teman är bakgrunden, professuren, synen på forskning, verksamhet utanför professuren och vardagen. Några kliniskt rena parjämförelser kan det förstås inte bli fråga om. De sex utvalda – och åtskilliga statsvetare därutöver

– korsar varandras levnadsbanor lite här och var.

Första paret ut är alltså Fahlbeck och Tingsten. Dessa båda skarpa profiler får det största utrymmet, nära 90 sidor. Fahlbeck kom från en framgångsrik släkt men hans egen familj hade hamnat i ekonomiskt trångmål. Tingsten var sprungen ur bondesläkt men hans egen familj var borgerlig och ekonomiskt stabil. Fahlbeck finansierade sina studier med lån men blev med tiden så ekonomiskt framgångsrik att han kunde donera en kvarts miljon kronor till Lunds universitet (Fahlbeckska stiftelsen) och en halv miljon till Åbo Akademi i Finland. Tingstens far donerade medel till Lars Hiertas fond och möjliggjorde därmed den professur som sonen tillträdde. Fahlbeck disputerade på en avhandling i historia men såg till att statskunskap och statistik 1902 fick en egen professur i Lund, skraddarsydd för honom själv. Han var också ekonomiskt och sociologiskt inriktad och blev därmed en samhällsvetenskaplig vägröjare, en väg som Tingsten också ville hålla öppen. Båda sysslade med USA:s, Englands och Schweiz' styrelseskick. Fahlbeck föredrog den amerikanska modellen, Tingsten den schweiziska. Fahlbeck var katedersocialist, socialt radikal och politiskt konservativ; han satt under 1900-talets första årtionde i riksdagens första kammare. Tingsten fann det "uppriskande och festligt att byta åsikt" (s. 68); han var i tur och ordning konservativ, liberal, socialdemokrat och liberal för att slutligen, som är allmänt bekant, förfäkta idén om ideologiernas död. Fahlbeck var rojalist, Tingsten republikan. Fahlbeck var tyskvänlig, Tingsten västvänlig. Fahlbeck gjorde ingen större skillnad på vetenskaplig analys och egna värderingar, Tingsten var i myrdalsk anda mer observant på den rågängen. Fahlbeck startade och drev i 20 år *Statsvetenskaplig tidskrift*, Tingsten var i 13 år chefredaktör på *Dagens Nyheter*. Båda gjorde sig bemärkta för "snabbhet att formulera sig och i temperamentsfullhet i det formulerade" (s. 80).

Andra paret ut är Lagerroth och Stjernquist. De jämförs på dryga 50 sidor. Lagerroth

kom från prästfamilj, Stjernquists far Martin P:son Nilsson var professor i klassisk forn-kunskap och antikens historia; rötterna fanns i båda fallen i Göingebygden. Lagerroth vurmadede för filosofin men disputerade i historia på en 700-sidig avhandling om frihetstidens författning som var kritisk mot Karl XII och utlöste en akademisk strid. Han kom alltså att besätta den professur som Fahlbeck haft. Stjernquist disputerade i statskunskap på en avhandling om den statliga regleringen efter 1809, inspirerad av Lagerroths föreläsningar, och kunde, efter delade meningar bland såväl de sakkunniga som i regeringen (där valet stod mellan honom och Jörgen Westerståhl), efterträda Lagerroth. Lagerroth fokuserade på sin egen forskning, var "tungrodd och omständlig" (s. 160) och levererade omfattande arbeten inte minst om 1809 års regeringsform. Stjernquist var "snabbfotad och effektiv" (s. 160) men producerade inte lika mycket; han lade mer energi på att få fram nya forskare, delta som expert i utredningar och administrera, med kulmen som rektor vid Lunds universitet 1980–83.

Sista paret ut är Håstad och Heckscher, som jämförs på närmare 80 sidor. Håstad kom från ett bondehem, arbetade som journalist parallellt med studierna för att försörja sig och behövde sju år för att ta sin fil kand. Han blev emellertid av professorn i statskunskap i Uppsala Axel Bruswitz uppmuntrad att fortsätta med forskarstudier och disputerade 36 år gammal på en avhandling om regeringssättet i Schweiz. Han var dock ingen långsam skribent utan lär ha kunnat skriva 20 sidor om dagen – även hans avhandling var på mer än 700 sidor. Heckscher var son till Eli Heckscher, professor i nationalekonomi och därefter ekonomisk historia. Han fick ekonomiskt understöd hemifrån och var klar med sin fil kand blott 19 år gammal och disputerade på en avhandling om 1809 års författning vid 24 års ålder! (Vid doktorsmiddagen utspelades den legendariska brottningsmatch i frack på nybonat golv vid vilken Tingsten knäckte några revben.) Håstad blev känd som

”mångsysslaren som hinner med mycket”, Heckscher som ”underbarnet” (s. 177) – förhållandet mellan Eli och Gunnar Heckscher påminner för övrigt om det mellan James och John Stuart Mill. Allt gick emellertid inte som en dans för Heckscher. Han gick miste om den professur i Uppsala han bespetsat sig på men blev i stället professor i statskunskap vid Socialinstitutet i Stockholm. Håstad fick Lars Hierta-professuren i Stockholm efter Tingsten och efterträddes så småningom av Heckscher. Håstads undervisning präglades av ”gemyt och trevnad”, Heckschers av ”effektivitet och stramhet” (s. 180). Håstad satt 18 år i riksdagen för högern med socialkonservativ framtoning. Heckscher blev kortvarig (1961–65) högerledare, vilket kan förklaras av hans engagemang för borgerlig samling (tiden var inte mogen för Alliansen), hans position på högerns vänsterflygel och hans intellektuella framtoning. Eller, som Ruin formulerar saken (s. 237): ”Man kunde kanske också säga att Gunnar Heckscher var en person som trodde sig veta bäst.” Håstad slutade sina dagar som landshövding i Uppsala; han blev blott 59 år gammal. Heckscher avslutade sin karriär som ambassadör i New Delhi och Tokyo.

I ett kort avslutande kapitel släpper Ruin sina parkonstellationer och jämför de sex utifrån bakgrund, personlighet, period, väg till professuren, ömsesidig påverkan (som sakkunnig), nätverk, forskningsinriktning (grundlagar, idéer, formella institutioner, aktörer, politik), extramural aktivitet (näringsliv, utredning och administration, offentlig debatt, politisk verksamhet). Detta kapitel gör att ”bilden klarnar” och man slutligen får klart för sig vad som förenar och åtskiljer de sex.

Statsvetenskapen har innehållsmässigt breddats över tid men som framskyntat i den föregående ilmarschen genom Ruins landskap ägnade sig professorerna under större delen av 1900-talet i hög grad åt den svenska författningen och de utländska modeller den liknade eller borde likna. Fahlbeck blickade mot USA, Tingsten och Håstad vurmade för

den schweiziska modellen, Heckscher för den engelska. Lagerroth såg 1809 års regeringsform som fast rotad i den inhemska myllan.

Sammanfattningsvis bjuder Ruins bok på njutbar läsning, inte bara för statsvetare utan också för en bredare läsekrets. Tingstens liv och leverne är för många ganska välkänt. Han står, med Ruins (s. 246) ord, ”i en klass för sig”. Själv råkar jag genom ett intresse för katedersocialism veta en del om Fahlbeck och genom intresse för Heckscher den äldre något lite om Heckscher den yngre. Stjernquist hade jag tidigare mest hört talas om som rektor och Lagerroth och Håstad var för mig, som inte är statsvetare, närmast okända storheter. Ruins bok har därför för min del bjudit på en upptäcktsfärd, som emellertid på grund av de parvisa jämförelserna utifrån varierande teman är mera slingrande än rätlinjig. Men det är kanske just det som gör en upptäcktsfärd spännande – att vandra längs en slingrande stig anförd av en erfaren ciceron.

Benny Carlson är professor vid Ekonomisk-historiska institutionen, Ekonomihögskolan vid Lunds universitet. E-post: benny.carlson@ekh.lu.se

Jusko, Karen Long, 2017. *Who Speaks for the Poor? Electoral Geography, Party Entry, and Representation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Anmälan av Simon Davidsson

Vilka partier för de fattigas talan politiskt? Hur kommer det sig att sådana partier bildas? Varför har USA till skillnad från andra rika demokratier inte något arbetarparti? Statsvetaren Karen Long Juskos nya bok försöker ge svar på dessa frågor genom att kombinera kvantitativ analys med kvalitativ, med särskilt fokus på USA, Kanada, Storbritannien och Sverige. I boken lägger hon fram en teori för hur förändringar i olika samhällsgruppers väljarinflytande (*electoral power*)